

ale lui Napoleon al III-lea. Garibaldi a participat și la războiul contra Austriei din 1866 și apoi la războiul franco-prusac din anii 1870—1871 (de partea Franței).

După 1871 s-a reintors în Italia, stabilindu-se la Caprera, unde a murit în anul 1882.

Îndrumări metodică

Lecția cu privire la unificarea Italiei prezintă o deosebită importanță pentru înțelegerea căilor prin care s-au format statele naționale moderne. Anterior unificării Italiei, s-a realizat unirea Țării Românești cu Moldova (1859) și aceasta tot legat de procesul de dezvoltare a economiei capitaliste, a formării unei piețe interne unice.

De aceea, la lecția despre unificarea Italiei, se vor verifica cunoștințele pe care elevii le au cu privire la realizarea statului național român modern, scoțându-se în evidență asemănările dintre aceste procese istorice. Înțelegerea de către elevi a problemelor esențiale din conținutul acestor două lecții stă la baza înțelegerii lecției despre unificarea Germaniei. Accentul în predarea lecției despre unificarea Italiei va trebui să cadă în mod deosebit pe explicarea celei de-a doua etape a unificării — pe revoluția populară din anul 1860. Plasarea în spațiu a faptelor și evenimentelor prezentate în cadrul acestei lecții se va face cu ajutorul hărții tematice „Etapetele unificării Italiei (1859—1870) din „Atlasul istoric“. Se recomandă confecționarea unei hărți tematice murale după cea din atlas și care să fie folosită la lecție. Schema lecției se va completa pe tablă în timpul comunicării noilor cunoștințe.

BIBLIOGRAFIE

- N. Corivan, „Contribuții privitoare la anexarea Savoiei și Nisei (1859—1860), (*Contributions concernant l'annexion de Savoie et de Nice (1859—1860)*“, în „Studii. Cercetări de istorie“, Iași, 1947, 20, p.261—297.
- N. Corivan, *Les etapes de la politique du royaume de Sardaigne concernant l'Union des Principautés* (1856—1859), în „Revue Roumaine d'Histoire“, 4/1968, p.525—542.
- Mircea Pădureleanu, „Garibaldi“, București, Edit. Tineretului, 1964.

CONSTANTIN DINU

ÎNCEPUTUL LUPTEI REVOLUȚIONARE A CLASEI MUNCITOARE DIN ȚARA NOASTRĂ. FORMAREA MIȘCĂRII SOCIALISTE ȘI DEZVOLTAREA EI PÎNĂ LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA

1. Formarea proletariatului modern și începuturile luptei sale.

a) Predecesorii direcți ai proletariatului modern (lucrătorii din manufacturi, mine etc. în perioada crizei de sistem a feudalismului) ^a.

b) Stadiul dezvoltării capitalismului în țara noastră la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea ^b; proletariatul modern de fabrică — rezultatul revoluției industriale ^c; proveniența muncitorilor (țărani săraci, calfe, meșteșugari pauperizați etc.).

c) Condițiile de viață ale muncitorilor; ^d manifestarea din ce în ce mai ascuțită a contradicțiilor dintre proletariat și burghezie, în condițiile înăspririi, în general, a contradicțiilor în societate.

d) Primele acțiuni muncitorești (pînă la sfîrșitul deceniului VIII al secolului al XIX-lea); acțiuni spontane; asociații; greve periodice ^e.

2. Formarea și dezvoltarea mișcării socialiste în vechea Românie.

a) Premisele creării partidului clasei muncitoare:

— Adîncirea contradicțiilor dintre proletariat și burghezie; grevele din ultimele două decenii ale veacului al XIX-lea.

— Crearea climatului favorabil răspîndirii ideilor socialismului științific (pătrunderea socialismului utopic; tradiția democratică; cercurile socialiste; participarea socialiștilor din țara noastră la activitatea Internaționalei I-a și la Comuna din Paris, legăturile lor cu Marx și Engels).^f

— Răspîndirea marxismului (periodicele socialiste; difuzarea, în original și traducere, a lucrărilor lui Marx și Engels; lucrări originale ale socialiștilor români; activitatea lui C. Dobrogeanu-Gherea ^g; primul program al cercurilor muncitorești și socialiste din România)^h.

b) Crearea primului partid al clasei muncitoare: cercurile și cluburile muncitorești ⁱ; crearea și activitatea P.S.D.M.R.^k

3. Formarea și dezvoltarea mișcării socialiste în Transilvania, Banat și Partium.

a) Premisele creării organizațiilor locale socialiste:

— Adîncirea contradicțiilor dintre proletariat și burghezie; grevele din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea.

— Răspîndirea marxismului și noile forme de organizare a proletariatului (difuzarea unor opere ale lui Marx și Engels; circulația unor gazete muncitorești din Apus și din vechea Românie; înființarea asociațiilor, ca organizații muncitorești independente ^l; ecouri, în presa românească de dincolo de munți, ale Internaționalei I-a, Comunei din Paris și activității lui Marx și Engels; „casele muncitorești”, uniunile (sau asociațiile) profesionale, „asociațiile culturale”; înviorarea mișcării muncitorești în urma constituirii Internaționalei a II-a).

b) Crearea organizațiilor locale socialiste ^m; intensificarea relațiilor dintre socialiștii din vechea Românie și cei din Transilvania, Banat și Partium ⁿ; unitatea tot mai strînsă, pe teritoriul românesc de dincolo de munți, a forțelor proletare de diferite naționalități^p.

Comentariu istoric

a) Trăind și muncind în împrejurări extrem de grele, lucrătorii din manufacturile de caracter semicapitalist — al căror număr și proporții sporesc tot mai mult la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui de-al XIX-lea — desfășoară o luptă din ce în ce mai susținută împotriva exploatării și asupririi. ¹ Este interesant de subliniat faptul că și în secolele precedente (în condițiile feudalismului dezvoltat), lucrătorii din mine, tăietorii de sare, salahorii la construcții etc. — trudind și viețuind în condiții mizere — participă adesea la luptele anti-

¹ C. Șerban, *Întreprinderea manufacturieră de postav de la Pociovașiște și București*, în „Studii”, 5, 3, 1952, p.86—105; N.N. Constantinescu, *Din istoricul formării și dezvoltării clasei muncitoare din România pînă la primul război mondial*, sub. red..., București, Editura politică, 1959, p.26—30; *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821—1878)*..., București, Editura politică, 1971, p.23—25, 36—227, 887—900, 900—903.

feudale, alături de țărani, dar organizează și acțiuni, ce prevestesc conflictele de muncă din epoca modernă. La 11 august 1528, tăietorii de sare din părțile Turdei refuză să reia lucrul², ceea ce pare a fi prima atestare documentară a unui fenomen de asemenea natură, petrecut pe teritoriul țării noastre³. Începutul formării clasei lucrătorilor salariați, ca predecesori direcți ai proletariatului modern, are loc însă în condițiile apariției primelor forme ale producției capitaliste, în perioada crizei de sistem a feudalismului⁴.

b) La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului următor, o serie de ideologi din țara noastră — conservatori, poporaniști, liberali — afirmă că, pe atunci, capitalismul și proletariatul în România ar fi fost inexistente (în ciuda evidentei ei falsități, ideea mai avea circulație chiar și în ajunul celui de-al doilea război mondial)⁵; în perioada interbelică, unele foruri de conducere — din afara țării — a mișcării noastre comuniste au emis o idee complet opusă, conform căreia, la începutul secolului al XX-lea, România ar fi intrat în stadiul capitalismului monopolist, iar statul român ar fi devenit imperialist (această teză eronată a adus — în perioada anterioară celui de-al doilea război mondial — serioase daune activității P.C.R. de organizare a luptei de eliberare națională și socială a poporului român; aserțiunea a fost totuși necritic preluată de o serie de istorici și economiști din rîndurile marxiștilor, care au susținut-o chiar și după Eliberare)⁶.

În realitate, relațiile capitaliste începuseră a se infiripa în Țara Românească și Moldova încă în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, iar dincolo de munți, chiar ceva mai devreme; treptata formare a relațiilor capitaliste determina formarea burgheziei, marea rîndurile sărăcimii orașelor (lucrători în manufacturi, calfe, meșteri săraci etc.), pune bazele apariției proletariatului; dezvoltarea capitalismului a fost grăbită de revoluția de la 1848, Unirea din 1859, legiurile agrare din 1853—1854 (pe teritorii românești stăpînit de Imperiul habsburgic) și 1864 (în vechea Românie) — prin aplicarea căror legiuri, relațiile de producție burgheze devin dominante în țara noastră —, cucerirea independenței de stat a României în 1877—1878.

Totuși, „la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, cu toate progresele obținute în înaintarea pe calea capitalismului, România continua să fie o țară slab dezvoltată din punct de vedere economic, cu o industrie restrînsă, cu o economie avînd un pronunțat caracter agrar. Această situație era determinată de menținerea unor puternice rămășițe feudale, precum și de politica monarhiei și claselor dominante, care aserveau bogățiile țării monopolurilor străine, marilor puteri imperialiste. La rîndul ei, Transilvania, aflată sub domnia Imperiului habsburgic, nu-și putea valorifica întregul potențial economic, se dezvoltă unilateral, ca bază de materii prime pentru industria provinciilor centrale ale imperiului”⁷. Trăsăturile economice ale imperialismului, sintetizate de V.I. Lenin⁸, nu erau prezente; așadar, la sfârșitul secolului al XIX-lea

² H. D e r n s c h w a m, *Raportul privind exploatarea salinelor în Transilvania în Călători străini despre țările române*, I, ed. M. Holban, București, Edit. științifică, 1968, p.274.

³ Cf. și *ibid.*, p.256—260; P. B i n d e r, *Recenzii*, în „Studii”, 22, 1, 1969, p.145.

⁴ N.N. C o n s t a n t i n e s c u, *op. cit.*, p. 8—10.

⁵ *Ibid.*, p.231—232.

⁶ Șt. V o i c u, *Constantin Dobrogeanu-Gherea*, în „Anale de istorie”, XVI, 3, 1970, p. 8—10.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *Expunerea la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România*, în *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol.3, București, Edit. politică, 1969, p.711.

⁸ V.I. L e n i n, *Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului*, în *Opere complete*, ed. a II-a, vol.27, București, Edit. politică, 1964, p.393.

și începutul celui de-al XX-lea, țara noastră se afla în etapa inițială a dezvoltării sale industriale, în prima fază a dezvoltării capitalismului.⁹

c) Analizând procesul formării proletariatului industrial modern, Fr. Engels a subliniat că istoria lui începe odată cu declanșarea revoluției industriale.¹⁰ Aceasta din urmă s-a desfășurat în țara noastră în a doua jumătate a secolului trecut, pe la 1900 fiind încheiată într-o serie de ramuri, dar neterminată — sau chiar neîncepută — în altele.¹¹ La 1862—1863, în vechea Românie, sînt recensați ceva mai mult de 28.000 lucrători (aproape toți trudeau în ateliere meșteșugărești și de cooperatie capitalistă simplă, precum și în manufacturi; cîteva mii dintre ei erau însă meșteșugari)¹²; în primii ani ai secolului al XX-lea, sînt de acum circa 105.000 muncitori și ucenici în industria prelucrătoare și extractivă.¹³ În Transilvania, Banat și Partium, se remarcă o creștere de la circa 96.000 (la 1870), la circa 158.000 muncitori în industria prelucrătoare și minieră (la 1900)¹⁴. S-a format astfel proletariatul modern, important de subliniat fiind nu numai creșterea sa numerică, ci și schimbările calitative petrecute în compoziție, cea mai importantă dintre ele rezidînd în creșterea mult mai rapidă a ponderii muncitorilor de fabrică, principalul element component al clasei muncitoare, fapt de mare importanță pentru dezvoltarea mișcării muncitorești. În vechea Românie, proletariatul de fabrică nu cuprindea la 1877 decît circa 2.500 persoane; dar în 1901—1902, numărul lucrătorilor și ucenicilor din industria mare prelucrătoare ajunsese la aproape 35.000. Pe teritoriul românesc de dincolo de Carpați, la 1900, erau aproape 60.000 muncitori în marea industrie mecanizată, prelucrătoare și minieră.¹⁵ Pentru motivele arătate, revoluția industrială se înfăptuia însă în ritm relativ lent, formele industriale preexistente (industria casnică țărănească, meseriile, cooperatia capitalistă simplă, manufactura) — deși în declin — persistînd timp îndelungat¹⁶; în vechea Românie de exemplu, la 1904 sînt încă circa 98.000 meseriași, calfe și ucenici (după alte date, la 1901, numărul lor este chiar de circa 166.000!!)¹⁷

d) „Aproape toate atelierele sînt strîmte, improprii, fără aer; munca în ele este de 16—18 ceasuri, iar lefurile sînt foarte mici. În oarecare fabrici de-abia create, lucrătorii muncesc de

⁹ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p.711—712; *idem*, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România, în România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol.1, București, Edit. politică, 1968, p.343—344.

¹⁰ Fr. Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia*, în K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol.2, București, E.S.P.L.P., 1958, p.251.

¹¹ N.N. Constantinescu, *op. cit.*, p.202—203, 454, 477.

¹² „Anale statistice pentru cunoștința părții muntene din România”, IV, 1863, p.136—137; N.N. Constantinescu, *op. cit.*, p.131, 133—137. Pentru datarea statisticii, v. N. Marcu, *Cu privire la data „Recensămîntului stabilimentelor industriale”, efectuate sub conducerea lui Dionisie Pop Marțian, în Din istoria statisticii românești. Culegere de articole*, București, 1969 (Direcția centrală de statistică), p.305—307.

¹³ N.N. Constantinescu, *op. cit.*, p.218.

¹⁴ *Ibid.*, p. 463—464, 477.

¹⁵ *Ibid.*, p. 219—220, 224, 231, 477—478, 501—502; S. t. Mușat, *Începuturile mișcării socialiste și muncitorești din România. Crearea P.S.D.M.R.*, în „Anale de istorie”, XV, 1, 1969, p.106—107; *De la începuturile mișcării muncitorești pînă la crearea Partidului Comunist Român*, *ibid.*, XVI, 6, 1970, p.44.

¹⁶ G. Zane, *Industria din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Despre stadiile premergătoare industriei mecanizate*, București, Edit. Academiei, 1970. V. și observațiile de la D. Hurezeanu, *Recenzii. Note bibliografice*, în „Anale de istorie”, XVIII, 4, 1972, p. 177—178.

¹⁷ M. Iosa, *Clasele și păturile sociale din România la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în „Studii”, 24, 2, 1971, p.314 (și n.67).

la 5 ceasuri dimineața pînă la 9 seara" (delegații români la Congresul Internaționalei a II-a de la Bruxelles, 1891). „Ne obligă să stăm de la 5 dimineața pînă la 7 seara lîngă banc. Nu ne acordă nici timpul necesar pentru a ne reface după truda zilei și, în urma eforturilor exagerate, trupurile noastre sînt ca niște copaci uscați..." (un muncitor din Arad, 1885). Muncitorii din portul Brăilei „locuiesc în pivnițe și sînt îngrămădiți cîte 30 într-o singură odaie" (dr. Felix, 1893). „Este frecvent cazul cînd mai multe familii stau într-o singură cameră" (inspectorul circumscripției industriale Timișoara, 1901)¹⁹.

e) După acțiunile din prima jumătate a secolului al XIX-lea, printre care se numără și greve, mișcarea va deveni — în a doua parte a veacului — din ce în ce mai puternică, fiind atrase mase tot mai importante de muncitori.¹⁹

f) Pentru problema dată, a se vedea un important document de partid.²⁰ La apărarea Republicii franceze împotriva armatei prusace au participat peste 900 români, o parte dintre ei acționînd apoi pe baricadele Comunei din Paris (Ioan Cernătescu, Alex. Cociu, Mihail Georgescu, Const. Haralambie, George Roșniță etc.).²¹ La Congresul de constituire a Internaționalei a II-a (Paris, 1889), unul dintre delegații români va declara: „Mișcarea socialistă datează în România de aproximativ 18 ani. Exemplul *Comunei din Paris* a fost hotărîtor pentru acest moment";²² primele cercuri socialiste datează prin urmare din 1871 (București, Iași, Ploiești etc.), la ele participînd Eug. Lupu, V.G. Manicea, I. Stăuceanu, apoi N. Codreanu, C. Dobrogeanu-Gherea, Zamfir Arbore etc.

g) Destul de mult timp, însemnătatea activității lui C. Dobrogeanu-Gherea (1855—1920) a fost diminuată prin exagerarea unor lipsuri reale ale operei sale teoretice, mergîndu-se chiar pînă la negarea totală a unei părți din principalele sale lucrări. În realitate, Gherea are însemnatele merite: ale militantului pentru crearea și dezvoltarea mișcării muncitorești socialiste, pentru răspîndirea marxismului în România, pentru îmbinarea luptei de clasă a proletariatului cu lupta pentru formarea statului național român unitar, precum și cu spiritul internaționalismului; ale primului cercetător al realității social-economice românești în lumina socialismului științific, încercînd să dezvolte marxismul, să-l aplice creator la condițiile specifice ale țării noastre, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului următor; ale animatorului vieții literare, ale inițiatorului criticii literar-științifice în România.²³

h) Programul din 1885—1886 a fost elaborat de C. Dobrogeanu-Gherea (*Ce vor socialiștii români? Expunerea socialismului științific și programul socialist*, în „Revista socială", Iași, 1885;

¹⁹ N.N. Constantinescu, *op. cit.*, p.233, 248, 511, 520. V. și: A.I. Deac, *Mișcarea muncitorească din Transilvania 1890—1895*, București, Edit. științifică, 1962, p.40—63; I. Popescu-Puțuri, A. Deac, *Crearea Partidului Comunist Român (mai 1921)*. Sub red..., București, Edit. științifică, 1971, p.15—17; C. Göllner, *Sibiul economic și social între anii 1848—1918, în Județul Sibiu. Masele populare — făuritoare ale istoriei...*, Sibiu, 1971, p.12—13, 21—23.

¹⁹ Pentru acțiunile greviste, organizațiile și perioadele muncitorești și socialiste din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, v.: V. Chereșteșiu ș.c., *Din istoria Transilvaniei*, II, ed. a II-a, Edit. Academiei, 1963, p.168, 238, 244—246, 249, 258, 260; *Presa muncitorească și socialistă din România*, I/1—2, București, Edit. politică, 1964; I. Iacoș, *Calendar de istorie a mișcării muncitorești din România pînă la crearea Partidului Comunist Român*, în „Anale de istorie", XVII, 3, 1971, p.146—154; etc.

²⁰ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 344.

²¹ N. Copoiu, *Istoria Comunei din Paris*, București, Editura științifică, 1971, p. 204—228; I. Iacoș, *op. cit.*, p. 147.

²² *Documente privind începuturile...*, p. 911 (n. 48).

²³ Șt. Voicu, *op. cit.*, p. 3—10.

republicat în anul următor)²⁴; lucrarea a stîrnit mare interes față de mișcarea socialistă în rîndurile elementelor progresiste și a fost primită „cu mare plăcere” de Fr. Engels²⁵; ea expune principiile socialismului științific (conținînd însă și aprecieri eronate), subliniază necesitatea dictaturii proletariatului pentru construirea socialismului, enunță o serie de revendicări general-democratice; programul a stat la baza creării primului partid politic al clasei noastre muncitoare.²⁶

i) În 1887, la București și Iași, se crează cercuri muncitorești, primele organizații cu caracter politic ale clasei muncitoare; ele recunosc drept călăuză programul socialist din 1885—1886 și marchează începutul procesului de unire a mișcării muncitorești cu socialismul științific. În 1890, Cercul muncitorilor din București se transformă în Clubul muncitorilor, care-și vede chemarea în a se transforma în „sîmbure, în jurul căruia să se organizeze toate puterile partidului muncitorilor”, ceea ce înseamnă ridicarea pe o nouă treaptă a acțiunii de organizare politică a proletariatului; se crează apoi cluburi similare și în alte centre ale țării.²⁷

h) Crearea P.S.D.M.R.²⁸ se încadrează în vastul proces — început în deceniile VII—VIII ale secolului al XIX-lea — de formare, în diferite țări, a partidului clasei muncitoare; pînă în 1893, s-au înființat în întreaga lume 17 partide socialiste; în acest an, iau naștere partidele din România, Anglia și Polonia; în anii următori, vor fi create partide în numeroase alte țări.²⁹ Proletariatul român pășea astfel pe drumul luptei conștiente, sub steagul marxismului, alături și în aceași vreme cu detașamentele cele mai înaintate ale clasei muncitoare din întreaga lume.

l) În cadrul avîntului generat în mișcarea muncitorească de întemeierea Internaționalei I-a, în anii 1868—1872 iau ființă și activează asociații muncitorești la Timișoara, Oradea, Oravița, Reșița, Anina, Brașov, Arad, Sibiu, Cluj. Mai bine încheșată este „Asociația generală a muncitorilor din Timișoara”, creată la 11 octombrie 1868, devenită secție a Internaționalei I-a (președinte Carol Farcaș, muncitor mecanic; secretar Gh. Ungureanu, muncitor croitor, timp îndelungat apoi în fruntea mișcării muncitorești locale); în scurtă vreme, Asociația va avea circa 1000 membri³⁰ și la 27 octombrie 1868 autoritățile raportează de-acum: „Internaționala a pătruns adînc și la Timișoara, în numeroase muncitorime a multiplelor fabrici din acest oraș, cît și printre muncitorii săraci care lucrează în orașele miniere apropiate, Anina și Reșița,” precum și la Arad, Sibiu, Brașov, Orăștie.³¹

m) Spre deosebire de Partidul general muncitoresc din Ungaria (1880—1890) — și el cu platformă socialistă, dar cu slabe legături în mase —, P.S.D. (constituit în 1890) a fost în Transilvania, Banat și Partium primul partid socialist de masă; primele organizații social-de-

²⁴ *Presa muncitorească și socialistă...*, I/1, p. 299—363.

²⁵ *Ibid.*, p. 188.

²⁶ St. Voicu, *op. cit.*, p. 7—8.

²⁷ *De la începuturile...*, p. 46—47; I. Popescu-Puțuri, A. Deac, *Crearea...*, p. 25; I. Iacoș, *op. cit.*, p. 150—151.

²⁸ Pentru recente concluzii științifice, a se vedea: Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 346—348; I. Popescu-Puțuri ș. c., *Mișcarea muncitorească din România. 1893—1900*, București, Edit. politică, 1965; I. Popescu-Puțuri, A. Deac, *Crearea...*, p. 25—38; *De la începuturile...*, p. 48—50.

²⁹ Tr. Caraciu, *Formarea partidelor clasei muncitoare—eveniment important în dezvoltarea mișcării muncitorești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Privire istorică*, în „Anale de istorie”, XVII, 4, 1971, p. 114—123.

³⁰ A. Egyed, *Istoricul asociațiilor muncitorești din Transilvania între anii 1868—1872. Influența Internaționalei I asupra mișcării muncitorești din Transilvania*, în „Studii”, IX, 6, 1956, p. 27—50; V. Cheresteșiu ș. c., *op. cit.*, p. 239—244.

³¹ „Știința”, XXXVIII, 7849, 8 octombrie 1968, p. 2.

mocrate locale se crează la Arad, Cluj (1891), Braşov, Orăştie; la 1898 sînt cinci organizaţii districtuale (la Arad, Braşov, Cluj, Timişoara şi Tg. Mureş), fiecare dintre ele cuprinzînd cîteva organizaţii judeţene. Programul partidului eludează însă probleme de maximă importanţă ca dictatura proletariatului, dreptul naţionalităţilor la autodeterminare, necesitatea desăvîrşirii reformei agrare etc.³².

n) Muncitorii de pe ambele versante carpatice urmăresc reciproc cu interes ştirile referitoare la succesele mişcării fraţilor lor. „Emanciparea” din Bucureşti şi „Revista socială” din Iaşi publică, în 1883—1884, articole de solidarizare cu acţiunile muncitorilor din teritoriile româneşti stăpînite de Austro-Ungaria; presa socialistă din Imperiu publică informaţii despre greva din anul 1888 a cefeştilor din Bucureşti, chemînd muncitorii de la nord şi vest de Carpaţi să nu accepte angajarea în România, pentru a nu deveni spărgători de grevă; „Munca” de la Bucureşti procedează în chip similar în timpul grevei din 1891 a tipografilor braşoveni. „Contemporanul”, „Munca”, „Lumea nouă” şi alte periodice, broşuri şi manifeste socialiste din vechea Romînie trec în repetate rînduri peste munţi. Conducători revoluţionari ai mişcării socialiste din Transilvania, supuşi prigoanei de către autorităţile cezaro-crăieşti, se stabilesc la sud de Carpaţi (Heinrich Halm din Sibiu, de ex.) sau sînt chemaţi aici de către tovarăşii lor, trecuţi anterior în vechea ţară (de pildă, scrisoarea brutarului Kulesz — Sinaia, 1884 — către J. Schubert: dacă autorităţile îi vor face imposibilă şederea la Braşov, să treacă în România, unde „avem mulţi prieteni buni”). În 1892 — după reprimarea cu forţe armate şi poliţieneşti a grevei de la Petroşani — sute de cevişti se refugiază în vechea Romînie, intrînd aici în contact cu mişcarea muncitorească. În septembrie 1893, o delegaţie a P.S.D.M.R. — condusă de C. Mille — vizitează Braşovul, Clujul, Aradul şi Timişoara; articolul *Către muncitorii români din Transilvania*, publicat apoi în „Munca”, arată necesitatea de a se face deosebire între poporul maghiar, care suferă şi el asupra socială, şi clasele dominante, duşmanul comun al tuturor proletarilor, indiferent de naţionalitate; are loc apoi un susţinut schimb de scrisori între socialiştii din Bucureşti şi cei din Transilvania şi Banat.³³

p) În conducerea mişcării muncitoreşti din Transilvania, Banat şi Partium erau muncitori de diferite naţionalităţi (români, maghiari, germani etc.): la Braşov, în jurul lui J. Schubert erau o serie de muncitori români; el era în corespondenţă cu I. Iacob, pantofar român de la Sibiu; la Timişoara, în deceniul IX al secolului al XIX-lea, rolul cel mai important l-a avut Gh. Ungureanu, alături de care erau V. Landa, A. Vörös ş.a. Muncitorii, în frunte cu elementele înaintate, condamnau asupra naţională din Transilvania şi luptau adesea laolaltă — indiferent de naţionalitatea lor — pentru eliberarea de exploatare şi asupra. Congresul socialist de la Arad (ianuarie 1894) — pronunţîndu-se împotriva conducerii oportuniste a P.S.D. din Ungaria, care evita revendicarea explicită a dreptului naţionalităţilor la autodeterminare — şi-a exprimat simpatia faţă de mişcarea naţională a populaţiei româneşti, precum şi solidaritatea cu mişcarea muncitorească din vechea Romînie.³⁴

³² V. Cheresteşiu, ş.c. *op. cit.*, p. 254—257; A. Egyed, *Despre mişcarea muncitorească din Transilvania între anii 1880—1890*. în „Studii” X, 4, 1957, p. 33—56; C. G ö l l n e r, *op. cit.* p., 23—24.

³³ A. Egyed, *op. cit.* p. 39 (şi n. 5); A. De ac, *Mişcarea muncitorească din Transilvania. 1890—1895*, p. 74—75, 175—178, 241—243, 293—294; V. Cheresteşiu ş.c. *op. cit.*, p. 238, 253, 257—258; C. Căzănişteanu, M. Florescu, *Promovarea ideii unirii naţionale în mişcarea socialistă din Romînia* (sfîrşitul sec. al XIX-lea), în „Anale de istorie”, XIV, 4, 1968, p.16—17; C. G ö l l n e r, *op. cit.*, p. 17.

³⁴ V. Cheresteşiu ş.c., *op. cit.*, p. 257; A. Egyed, *op. cit.*, p. 44 (n. 2)

Îndrumări metodice

1. Problemele formării și dezvoltării mișcării muncitorești sînt integrate în lecții mai ample ale cursului de istoria României, atît în clasa terminală a liceului (a) *România între anii 1866—1877* și b) *între anii 1878—1900*; c) *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* cît și la clasa a VIII-a (a) *România între anii 1878—1900*; b) *Transilvania între anii 1849—1914*). Profesorul are deci pe deplin posibilitatea de a realiza o strînsă conexiune între cercetarea istoriei clasei muncitoare, a partidului ei și ansamblul factorilor de ordin economic, social-politic și cultural din diverse etape ale dezvoltării societății românești, precum și împrejurările internaționale.³⁵

Materialele de față pot fi utilizate și pentru desfășurarea unei lecții recapitulative, cu tema enunțată aici; în acest caz, sugerăm alcătuirea planului pe baza celui înfățișat mai sus.

2. Tratarea temei are o mare importanță ideatică, ceea ce impune deosebita atenție a dascălului pentru profundă explicare a problemelor. Grijă cea dintîi ni se îndreaptă către înțelegerea stadiului dezvoltării țării noastre la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru (de care lucru depinde justa pătrundere ulterioară a unor chestiuni de amploare). Preocuparea noastră se îndreaptă apoi spre stabilirea adevărului istoric că mișcarea muncitorească a început a se forma la noi încă de la mijlocul veacului trecut și s-a maturizat destul de repede, îndreptîndu-se cu hotărîre spre unirea sa cu socialismul științific (înțelegerea problemei permite a se înlătura concluziile pripite ale unor istorici, ce vin în contradicție cu realitatea); mișcarea proletariatului modern — reprezentînd o etapă calitativ superioară — a crescut pe fundamentul luptei îndelungate a predecesorilor săi direcți, lucrătorii din manufacturile de caracter semicapitalist. Profesorul se apleacă apoi cu atenție asupra însușirii de către discipoli a ideii necesității constituirii partidului revoluționar al proletariatului, a ideii despre rolul său conducător în lupta acestuia și a celorlalte mase de oameni ai muncii (astfel va fi pe deplin înțeles rolul conducător al P.C.R. în societatea noastră și trebuința creșterii continue a acestui rol în procesul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate). Grijă noastră se îndreaptă, de asemenea, asupra legăturilor dintre mișcarea muncitorească din veche Românie și cea de dincolo de munți; asupra unității de luptă a muncitorilor de diferite naționalități din țara noastră împotriva exploatării și asupririi; asupra legăturilor strînse ale muncitorilor și socialiștilor români cu mișcarea muncitorească internațională.

3. Pentru ca elevii să cunoască și să înțeleagă problemele temei, apare necesară preocuparea noastră pentru formarea și dezvoltarea unor categorii istorice (sau elemente ale acestora): lucrătorii din manufacturile semicapitaliste; revoluția industrială; formarea proletariatului modern; partidul ca unire a mișcării muncitorești cu socialismul științific; capitalismul premonopolist și imperialismul. În funcție de vîrsta elevilor noștri (clasa a VIII-a, anul IV sau V de liceu), precum și de specificul clasei cu care lucrăm, se introduc mai multe sau mai puține elemente ale semnalatelor categoriei, astfel încît materia să fie însușită nu mecanic, ci logic.

4. Este recomandabilă utilizarea în clasă a hărții murale „Mișcarea muncitorească în România”. Hărțile nr. 10 și 11, din mapa cartografică a manualului pentru clasa terminală de liceu³⁶, pot fi redactate de către elevi pe planșe mari (pentru a fi expuse pe stativ) sau în

³⁵ *Probleme actuale ale teoriei și metodologiei istoriei mișcării muncitorești și a patriei*, în „Anale de istorie”, XVIII, 2, 1972, p. 24; D. Hurezeanu, *Mișcarea muncitorească și problemele fundamentale ale României moderne*, *ibid.*, XVII, 5, 1971, p. 72.

³⁶ Aceeași cu mapa aflată în M. Constantinescu, acad. C. Daicoviciu, Șt. Pascu ș.c., *Istoria României. Compendiu*, București, E.D.P., 1969.

format mic (pentru a fi proiectate în timpul lecției). Se poate folosi diafilmul nr. 15³⁷ fie prin proiectarea integrală (sau fragmentară), fie prin decuparea unor imagini și confecționarea de diapozitive. Există și diapozitive speciale³⁸, ele putând fi proiectate la lecția „România între anii 1878—1900” (nr. 115, 116, 119, 129—131), iar altele la lecția asupra Transilvaniei (nr. 117, 118, 122). Din materiale diverse, se poate confecționa un panou permanent în cabinetul de istorie (sau o planșă portabilă), cuprinzând: fotografiile (fabrici din țara noastră la sfârșitul secolului al XIX-lea), diagrame (creșterea numărului de întreprinderi mecanizate în a doua jumătate a veacului, evoluția numerică a clasei muncitoare), documente (ale mișcării muncitorești și socialiste), portrete (ale unora dintre militanții ei) etc.

5. O atenție deosebită este de acordat realizării discuțiilor cu elevii, pentru ca ei să pătrundă esența problemelor tratate. Proiectând (sau afișând) iconografia acumulată, este nimerit, de asemenea, a le dezvolta perspicacitatea prin întrebări. Lectura unor fragmente din documente ale P.C.R., din izvoarele vremii etc. înlesnește perceperea fenomenului.

6. Elevilor li se poate recomanda și oarecare bibliografie: biografiile ale unor militanți ai mișcării muncitorești și socialiste,³⁹ articole apărute în „Magazin istoric”⁴⁰ etc.

LOUIS ROMAN

³⁷ *Diafilme pentru istoria patriei*, București, „Animafilm”, <s.a.> (cutie cu 24 role).

³⁸ A. Iordănescu ș.c., *Diapozitive. Istoria României*. Seturile III—IV, București, „Animafilm”, 1969.

³⁹ I. Popescu-Puțuri, T. Georgescu, *Purtători de flamuri revoluționare*, București, Edit. științifică, 1971.

⁴⁰ În numărul pe luna decembrie a fiecărui an, redacția revistei „Magazin istoric” publică „Sumarul sumarelor”, care — în cadrul rubricii „Istoria României” — are subdiviziunea „Mișcarea muncitorească”, ceea ce înlesnește găsirea articolelor trebuincioase.